

Застосування комунікативного підходу в навчанні має беззаперечний результат в практичному оволодінні студентами іноземною мовою, а організація комунікативних ситуацій допомагає засвоїти іншомовний матеріал.

1. Зеленська О. П. Деякі аспекти комунікативного підходу до навчання іноземних мов майбутніх вчителів іноземних мов. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 151 (2). С. 23–26.

2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

Ірина Сковронська,

завідувач кафедри іноземних мов
та культури фахового мовлення
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

Богдана Юськів,

старший викладач кафедри іноземних мов
та культури фахового мовлення
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СКЛАДОВІ ФАХОВОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРАВОЗНАВЦЯ

Анотація. Професійне спілкування правознавців є складним соціально-психологічним процесом, що передбачає виконання наступних функцій: комунікативної, перцептивної та інтерактивної. Мовна свідомість правника формується на прикладі і за зразком психологічної моделі світу, у якому існує. Рівень розвитку мови завжди виступає каталізатором рівня розвитку суспільства. За рівнем комунікації між членами суспільства можемо робити висновок про загальний рівень його освіченості. Людське сприйняття має безліч вимірів. Воно охоплює поняття обумовленості, операційні механізми та інші явища, над якими переважає концептуальність. Результатом концептуального сприйняття є формування звиклої здатності абстрагуватися, узагальнювати і розвивати поняття.

Ключові слова: мовна, мовлення, свідомість, навички, комунікація, правовий дискурс, комунікативна лінгвістика, сталі словосполучення, психологічна модель світу.

Abstract. Professional communication of lawyers is a complex socio - psychological process that involves the following functions: communicative, perceptual and interactive. The linguistic consciousness of a lawyer is formed on the example and on the model of the psychological model of the world in which it exists.

The level of language development always acts as a catalyst for the level of development of society. According to the level of communication between members of society we can conclude about the general level of education.

The specificity of the language of lawyers makes it possible to use in it not only expressively colored stable complexes, but also expressively neutral. According to the defined subject, lawyers use regular phrases not only of a purely legal nature, but also those that are most clearly informative. Thus, in the process of constructing a legal text, the lawyer turns to the use of regular phrases of different thematic groups.

Human perception has many dimensions. It covers the concept of conditionality, operational mechanisms and other phenomena over which conceptuality prevails. The result of conceptual perception is the formation of the usual ability to abstract, generalize and develop concepts.

Key words: Language, speech, consciousness, skills, communication, legal discourse, communicative linguistics, fixed phrases, psychological model of the world.

Окремі аспекти використання психологічних знань у діяльності правників були висвітлені у наукових дослідженнях В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітько, А. В. Дулова, В. Г. Андросюка, О. М. Столяренка, М. І. Єнікєєва, Я. Ю. Кондратьєва, М. В. Костицького, О. Р. Ратінова та інших.

Що ж стосується проблем сучасної лінгвістики, то вона має за основу тенденцію розуміння і сприйняття того, що пізнання мови починається з пізнання її виразника - визначеного і повноважного користувача. Наукові погляди О. Потебні забезпечили розвиток сучасного мовознавства у контексті того, що знання людей про світ не є тотожними, і це відображається на змісті, який вони вкладають у слова. Слово є засіб, який виходить з глибини людської природи. Як у слові вперше людина усвідомлює свою думку, так і в ньому ж перш за все вона бачить ту закономірність, яку потім переносить на світ [1, с. 124]. У цьому сенсі правова сфера не є винятком.

Перш за все вважаємо за необхідне дати визначення основних функцій, що мають місце у професійній комунікації правників. *Комунікативна функція* – це обмін інформацією між суб'єктами професійної діяльності, у тому числі з особами, котрі становлять професійний інтерес.

У суді такий обмін інформацією, здійснюється між прокурором і суддею, прокурором і адвокатом, прокурором – підсудним, прокурором – іншими учасниками судового процесу.

Перцептивна функція означає процес сприймання один. одного правниками та іншими суб'єктами професійної діяльності, у тому числі з особами, котрі становлять професійний інтерес та встановлення на цій основі взаєморозуміння з метою ефективного вирішення професійних завдань.

Інтерактивна функція полягає в організації взаємодії між правниками та іншими працівниками правоохоронних органів, тобто в обміні не тільки знаннями, досвідом, ідеями, а й діями, вчинками (правник-адвокат, правник-суддя тощо).

Відомо, що процеси породження мовної свідомості та мовного висловлювання є об'єктом дослідження у психолінгвістиці. Найсучасніші судження про мову та прийоми зміни переконань за допомогою психолінгвістичного програмування належить Робертові Ділтсу. Він типізував досвід вчених-психолінгвістів М. Еріксона, Д. Гріндера, Н. Хомського, А. Кожибські, Дж. Лаборде і звів власну теорію того, яким чином уміле уживання мови та мовлення дає можливість реалізовувати вплив на інших людей. Мова є одним із фундаментальних складових частин, з яких ми будуємо власні моделі світу. Вона спроможна здійснювати незмірний вплив на те, як ми сприймаємо дійсність і реагуємо на неї [2, с. 21]. Визначені обставини мовного спілкування вимагають тих систем значень елементів висловлювання, які у конкретній мові реалізуються реальною кількістю значень граматичних категорій, і в морфологічній теорії позначаються відповідними формальними конструкціями [2, с. 45].

В.фон Гумбольдт обрав за об'єкт дослідження психологію мовної особистості у комунікації (вчення про духовну енергію мови), О. Потебня - зв'язок думки та мовлення, Х.Штейнталь та К. Бюлер – етнопсихологічний розвиток, В. Вундт – експериментальну психологію мови.

Людське сприйняття має безліч вимірів. Воно охоплює поняття обумовленості, операційні механізми та інші явища, над якими переважає концептуальність. Результатом концептуального сприйняття є формування звиклої здатності абстрагуватися, узагальнювати і розвивати поняття.

Відтворюючи концепт зовнішнього світу, його логічні поняття і категорії, людський індивід виявляє одночасно і «здатність сприйняття» [2, с. 32].

Вирізняючи у сприйнятому суттєве, він полегшує собі сприйняття через готові формули, утримуючи уявлення та ідеї у своєму внутрішньому світі, - «здатність пам'яті» [2, с. 32].

Характеристика модерної комунікативної лінгвістики у правовій сфері, предметом якої є професійна комунікативна діяльність, зводиться до аналізу дослідження невербальної та мовної комунікації, що виходить за межі комунікативної лінгвістики у праві і стає ще й об'єктом дослідження когнітології, риторики, психології, прагматики та інших наук. Така вагома риса комунікації, як її ефективність, характеризується безпосередньою зміною суб'єкта впливу, його емоційного стану, його знань про світ, ставлення до тих чи інших реалій світу, оцінок, тобто зміною його особистісної суті. Ця перспективна, на думку О. Селіванової, складна проблема комунікативної лінгвістики потребує ґрунтовних досліджень і у галузі психології та риторики. Відомо, що в центрі комунікативного акту перебуває людина, а поверхнєве сприймання ефективності «як максимального наближення інтенції до інтерпретанти відображає лише гносеологічний аспект комунікацій, тобто оптимальне передавання інформації» [3, с. 121], на жаль не продукує професійного підходу до розв'язання проблеми досягнення комунікативного ідеалу у межах формування мовної майстерності фахівця.

З метою бути відповідно сприйнятим і зрозумілим для навколишніх, а також вірно подати інформацію про світ, людина надає думкам словесних форм. Тому важливо виявити чинники впливу на формування комунікативної майстерності правника. Такими словесними формами та чинниками впливу у мові загалом і у мові права зокрема є сталі словосполучення – поєднання, які вийшли за межі вільного сполучення слів і до певної міри набули ознак сталості, однак ще не стали стійкими, тому їх не фіксує жоден з фразеологічних словників.

Як уже зазначалося, дослідниця мовної компетенції та діяльності людини О.Селіванова крізь призму психолінгвістики наголошує на перспективності та монодослідженості у зв'язку з проблемою породження мовлення, питань «коректування та корегування комунікації, її складності, недбалості, частковості інтелектуалізації мовлення, рекурсивності сприймання, пошуку істини, умовиводів, паратексту, контролю мовця за процесом спілкування...» [3, с. 51].

Увага науковиці (цілком закономірно) зупинена на ще трьох надзвичайно актуальних проблемах: опрацюванню функціональ-

ного напрямку в сучасній лінгвістиці, модерній теорії тексту та новочасній комунікативній лінгвістиці.

Правничий текст, на відміну від наукового чи художнього, характеризується рядом специфічних ознак. Сюди слід віднести насамперед прикладну спрямованість, суворий документалізм, лаконічність, чіткість, адже, для юридичної реалізації правових норм варто знати, яке значення вкладає в те чи інше поняття законодавець, правник. Кожен вираз на означення того чи іншого поняття у мові правників використовують сталі словосполучення, оскільки вони характеризуються не оказіональним, а рекурентним ужитком і мають завчасно відоме значення.

Важливу роль сталі словосполучення відіграють з позиції герменевтики правничого тексту, оскільки вони є нероздільними лексичними сполученнями, що передають певні поняття, однаково відомі усім носіям мови. Саме вони допомагають реципієнтам адекватно сприймати авторський правничий (чи то усний, чи то писемний текст).

З огляду на те, якого типу інформацію подає правник (правознавець), використовуються ті сталі словосполучення, які стосуються даної галузі чи подієвої ланки. Глибина риторичної майстерності та відображувальної свідомості правознавця є основними чинниками, які шляхом синтезу стилістичних засобів якнайкраще відтворюють хід подій в уяві реципієнта.

Відомо, що за рівнем розвитку мови можемо судити і про рівень розвитку суспільства. Основна функція мови – комунікативна. Мова повинна обслуговувати суспільство. З її допомогою члени суспільства спілкуються і отримують інформацію. «Саме визначення комунікативної функції мови як її суттєвої характеристики, в явній або завуальованій формі, подане у переважній більшості праць, і дозволяє звести до неї такі, часто виділювані функції мови, як експресивну (вираження думок), акумулятивну (нагромадження суспільного досвіду і знань)» [4, с. 15].

Ці функції настільки тісно пов'язані, що діють як одне ціле. А «однією з фундаментальних функцій мови, яку вона виконує за допомогою слів і словосполучень, є номінативна. Адже все, пізнане людиною,... тільки тоді стає фактом свідомості народу, коли одержує назву. Саме тому мови сучасних розвинених народів мають у своєму словниковому складі до мільйона тільки загальноживаних слів» [5, с. 3].

Сталі словосполучення полегшують сприйняття викладеного матеріалу, викликаючи вже відомими мовними сигналами від-

повідні реакції у читача або слухача. Образні засоби метафоризації, підпорядковані яскравому зображенню подій, сприяють створенню певного настрою. Тобто для увиразнення своїх почуттів та думок у тексті автор використовує сталі словосполучення, які стають знаковими для описуваної ситуації. Наприклад для **опису скоєння злочину**: *умисне вбивство; легке (важке) тілесне ушкодження, неумисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, необережне водіння, яке спричинило смерть та ін.*; для **характеристики валютних операцій**: *валютний дериватив, валютні цінності, валовий прибуток, валютні кошти, обіг валюти та ін.*; для **характеристики договірної системи**: *договір страхування, договір схову, договір оренди землі, договір позики та ін.*; для **характеристики діяльності підприємств**: *підприємство зв'язку, підприємство з обмеженими інвестиціями, підприємство поштового зв'язку тощо.*

Сталі словосполучення, уміло введені в правничий текст, допомагають формувати потужне асоціативне поле, яке продукує в свідомості людини конкретні чуттєві образи. Працюючи над текстом, усним чи писемним, правник повинен ретельно добирати різноманітні мовні засоби, враховуючи при цьому інтелектуальні особливості адресата. Таким чином текст стає насамперед продуктом мовноетичної і розумової активності й діяльності правника. Ступінь же сприйняття й розуміння думок з боку аудиторії залежить від усіх компонентів мовного повідомлення: ситуації мовного спілкування, адресата, адресанта, протікання мовного повідомлення і самого мовного повідомлення. Будь-який текст, у тому числі й правничий, - це система знаків, у яких закодована інформація, а знак є символом, що відтворений у процесі пізнавальної діяльності людини. Саме сталі словосполучення полегшують процес сприйняття і осмислення інформації, оскільки виконують роль своєрідних інформаційних кодів. «Процес декодування буде настільки легшим, наскільки знайомий читачеві або слухачеві код, а повторюваність є безумовна властивість знаку» [6, с. 9].

Специфіка мови правників робить можливим використання у ній не лише експресивно забарвлених стійких комплексів, але й експресивно нейтральних. Відповідно до визначеної тематики правники використовують сталі словосполучення не лише суто правового характеру, але й ті, які є найбільш виразно інформативними. Таким чином у процесі побудови правничого тексту правник звертається до використання сталих словосполучень різних тематичних груп.

Мова правників лаконічна та чітка. У різноманітній фаховій літературі, а також у фахових юридичних виданнях використовуються ті сталі словосполучення, які є широко вживаними у статтях Кримінального кодексу України. Значна частина таких сталих словосполучень позбавлена образності, що виразною ознакою офіційно-ділового стилю правників. Наприклад: *правова основа, притягати до суду, кримінальна відповідальність, обстоювати рівні права, кримінальне переслідування, оскаржувати результат в суді, порушувати карну справу, криміногенна ситуація, брати під варту, визнавати правомірним, об'єкт переслідувань* тощо.

Вагома частка сталих словосполучень юридичного характеру тягнє до номінацій і термінолексики кримінального права. Наприклад, викриваючи злочинні дії окремих осіб, правники активізують у вжитку відомі широкому загалові сталі словосполучення на зразок: *карна справа, порушити справу, службове розстеження* та ін. Найчастіше пересічний читач зустрічається з повідомленнями правничої і юридичної тематики на шпальтах газет.

Наприклад: **Суд розглядає справу про позбавлення його депутатських повноважень як сумісника. У зв'язку з цим кримські депутати погодились скасувати свої рішення. У зв'язку з цим Верховний суд пропонує не кидати таких злочинців за ґрати, а накласти на них економічні санкції. Суд визнав винним у скоєнні вбивства групу осіб. Суд не повертатиме справу на повторний розгляд, ухвалить остаточне рішення, яке оскарженню не підлягає** (зі судових матеріалів).

Сталі словосполучення наявні у виступах суддів, прокурорів, адвокатів. Викладаючи фактичну суть справи, правознавці дотримуються певної структури промови. Оскільки її зміст і побудова не можуть бути однаковими, правник повинен уміти не лише правильно встановити пропорції промови, але й добирати відповідні мовні засоби, які найкраще б допомогли окреслити обставини і хід справи.

Для успішного виконання завдань, які стоять перед правознавцем у процесі практичного втілення його комунікативної майстерності і одним з основних є завдання психологічного впливу на всю аудиторію. Тому промовцю слід якомога повніше дослідити якісний і кількісний склад аудиторії, мотивацію присутності, інтереси, переконання, врахувати вік, емоційний стан, рівень уваги, зацікавленість слухачів тощо [7, с. 41].

Отже, правник – промовець зобов'язаний спонукати слухати себе. Цього можна досягти завдяки використанню голосових при-

йомів, звернення до слухачів з прямими запитаннями, пов'язаними зі змістом промови, жестами, мімікою, а також за допомогою засобів мовної та мовленнєвої виразності (прислів'їв, приказок, гумору, яскравих образів тощо).

Поряд з прийомами стилістичного синтаксису у правничих дискурсах використовуються і фразеологічні одиниці (крилаті вирази, афоризми, примовки, приказки, прислів'я), а також сталі словосполучення.

Слід також пам'ятати, що правничий текст виконує комунікативну й інформативну функції. Кожен правник, «у відповідності до своєї поцесуальної позиції, аналізує і дає оцінку зібраним доказам, формулює свої висновки і обґрунтовує їх тими даними, які були здобуті у процесі розслідування і судового розгляду справи» [7, с. 40].

Отже, комунікативна майстерність правознавців, мова права не можуть бути відокремлені чи протиставлені загальномовним процесам, адже вони являють собою єдину систему, неподільний організм, у якому, поряд з професійними, збережені усі норми загальнонародного мовлення.

Уміле використання широкої палітри мовних засобів дозволяє найбільш повно реалізувати комунікативні задуми автора, виконати різні комунікативні функції – не лише подавати інформацію про щось, але й впливати на розум, емоції, почуття аудиторії.

1. Потєбня А. Полное собрание сочинений. *Мысль и язык*. 1924. Т. 1. 208 с.

2. Дилтс Р. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛИ. Санкт-Петербург, 2000. 245 с.

3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля. К., 2008. 711 с.

4. Мецлер А., Скиба В. Деякі аспекти функціонально-комунікативного аналізу мови. *Мовознавство*. 1988. №3. С. 15–20.

5. Демський М. Українські фразеологізми й особливості їх творення. Львів, 1994. 62 с.

6. Крупський І. Українська газета, як художньо-поліграфічний феномен: історія, сучасний стан, перспективи розвитку. Львів, 1994. 101 с.

7. Озерський І. В. Використання прокурором психологічних знань при підтриманні державного обвинувачення в суді: монографія. Полтава, 2008. 368 с.